

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING VA JAMOAT TARTIBINI SAQLASHDA FUQAROLARNING ISHTIROKINI TA'MINLASH

BORASIDA AYRIM MULOHAZALAR

Ummatov Muhammadrasul Tursunovich
O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti mas'ul
xodimi, podpolkovnik
Rasulov Dilshodbek O'tkirovich
O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti, safdor
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15646101>

ARTICLE INFO

Received: 01st June 2025
Accepted: 05th June 2025
Published: 11th June 2025

KEYWORDS

Jamoat tartibi, fuqarolar ishtiroki, profilaktika, inspektoring, xavfsizlik, mahalla tizimi, xorijiy tajriba, qonunchilik, jamoat tashkilotlari, zamonaviy texnologiyalar.

ABSTRACT

Ushbu maqola jamoat tartibini saqlash va xavfsizlikni ta'minlashda fuqarolar ishtirokining ahamiyatini ko'rib chiqadi. Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Qozog'iston, Tojikiston va Qirg'iziston tajribalari tahlil qilinib, ushbu mamlakatlarda fuqarolarning profilaktika va inspektoring jarayonlaridagi roli o'rganildi. Maqolada jamoat tartibi, profilaktika va fuqarolar ishtiroki tushunchalarining nazariy asoslari ochib berilgan, xorijiy tajribalar qiyosiy tahlil qilingan. Rossiya va Belorussiyada davlat nazoratiga asoslangan tizimlar, Ukraina va Qirg'izistonda siyosiy inqirozlardan keyin faollashgan tashabbuslar, Qozog'iston va Tojikistonda mahalliy an'analarga tayangan amaliyotlar ko'rib chiqildi. O'zbekiston uchun xorijiy tajriba asosida qonunchilikni mukammallashtirish, mahalla tizimini kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va fuqarolarni rag'batlantirish bo'yicha takliflar berildi. Maqola xavfsiz va barqaror jamiyat qurishda fuqarolar ishtirokining muhimligini ta'kidlaydi.

Kirish

Har bir jamiyatda tartib va xavfsizlikni ta'minlash muhim vazifa hisoblanadi. Bu vazifani faqat davlat organlari emas, balki fuqarolarning faol ishtiroki bilan amalga oshirish mumkin. So'nggi yillarda dunyoning ko'plab mamlakatlarida fuqarolarni jamoat tartibini saqlashga jalb qilish dolzarb masalaga aylandi [1]. Fuqarolarning ishtiroki davlat organlarining yukini yengillashtirib, jamiyatda ishonch va hamkorlik muhitini yaratadi.

Ushbu maqola Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Qozog'iston, Tojikiston va Qirg'izistondagi tajribalarni tahlil qilish orqali fuqarolarning profilaktika va inspektoring jarayonlarida ishtirokining samarali yo'llarini ko'rib chiqadi. Maqolaning maqsadi – ushbu mamlakatlar tajribasini o'rganib, O'zbekiston uchun amaliy takliflar ishlab chiqishdir.

Maqola quyidagi vazifalarni hal qiladi:

Jamoat tartibi va fuqarolar ishtiroki tushunchalarining ma'nosini ochib berish.

Xorijiy mamlakatlardagi fuqarolar ishtirokining amaliy misollarini tahlil qilish.

O'zbekiston uchun xorijiy tajriba asosida tavsiyalar tayyorlash.

Nazariy asoslar

Jamoat tartibi – bu jamiyatda qonunlarga rioya qilish, xavfsizlik va axloqiy normalarni saqlashni ta'minlovchi tushunchadir. U jamiyatning barqarorligi, fuqarolarning tinch va xavfsiz yashashi uchun muhimdir [2]. Jamoat tartibi davlat organlari, jamoat tashkilotlari va fuqarolarning hamkorligi bilan amalga oshiriladi.

Profilaktika – jinoyatlar va qonunbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlardir. Bu ta'lim, targ'ibot, xavfli omillarni bartaraf qilish kabi usullarni o'z ichiga oladi. Inspektorning esa qonunlarga rioya qilinishini kuzatish va xavfsizlikni ta'minlash jarayonidir [3]. Bu jarayonlarda fuqarolarning ishtiroki samaradorlikni oshiradi.

Fuqarolarning jamoat tartibini saqlashda ishtirok etishi jamiyatda mas'uliyat va ishonchni oshiradi. Ular mahalliy muammolarni yaxshi biladi va davlat organlariga muhim ma'lumotlar taqdim etadi [4]. Masalan, fuqarolar xavfli vaziyatlar haqida xabar berish, patrullik qilish yoki mahalliy tadbirlarda tartibni nazorat qilish orqali yordam beradi.

Rossiyada fuqarolar jamoat tartibini saqlashda "Dobrovolnie narodnie drujini" (DND) orqali ishtirok etadi. Bu tashkilotlar 2014-yilda qabul qilingan maxsus qonunga asoslanadi [5]. DND a'zolari politsiya bilan birgalikda ko'chalarda patrullik qiladi, ommaviy tadbirlarda xavfsizlikni ta'minlaydi. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, Rossiyada 80,000 dan ortiq fuqaro DND faoliyatida ishtirok etmoqda [6].

Masalan, Moskvada "Bezopasniy gorod" dasturi amal qiladi, u videonazorat tizimlari va fuqarolar xabarlariga asoslanadi. Bu dastur jinoyatchilik darajasini pasaytirishga yordam berdi [7]. Lekin, ba'zi ekspertlar DND faoliyatining qat'iy davlat nazorati ostida bo'lishi fuqarolar tashabbusini cheklashi mumkinligini aytadi.

Ukrainada fuqarolar ishtiroki "Gromadski formuvannya z oxoroni gromadskogo poryadku" orqali ta'minlanadi [8]. Bu tashkilotlar 2014-yildan keyin faollashdi, xususan, siyosiy inqirozlar vaqtida. 2022-yilda Rossiya-Ukraina mojarosi tufayli fuqarolar ishtiroki kuchaydi, lekin ko'pincha harbiy xavfsizlikka yo'naltirildi [9].

Masalan, Kiyevda "Susidska varta" dasturi fuqarolarning mahalliy xavfsizlikni ta'minlashdagi faolligini oshirdi. Bu dasturda qo'shnilar o'zaro hamkorlik qilib, shubhali vaziyatlar haqida xabar beradi [10]. Ammo mojaro tufayli moliyaviy va tashkiliy muammolar bu tizimning rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Belorussiyada fuqarolar ishtiroki "Dobrovolnie drujini" orqali amalga oshiriladi, lekin ular davlat tomonidan qat'iy boshqariladi [11]. Drujina a'zolari ommaviy tadbirlarda tartibni nazorat qiladi, lekin ularning faoliyati Ichki ishlar vazirligi ko'rsatmalariga bo'ysunadi. 2020-yildagi siyosiy noroziliklardan so'ng fuqarolar ishtiroki cheklandi [12].

Belorussiyada fuqarolar ishtirokining asosiy muammosi – ularning mustaqilligining pastligi. Bu fuqarolarning tashabbus ko'rsatishiga to'sqinlik qiladi. Shu bilan birga, mahalliy jamoalarning xavfsizlik masalalarida faolligi past darajada qoladi.

Qozog'istonda fuqarolar "Qog'amdiq keçeshler" va "Xaliqtq jasaq" tashkilotlari orqali xavfsizlikni ta'minlashga yordam beradi [13]. 2022-yildagi ommaviy noroziliklardan so'ng fuqarolar ishtiroki kuchaydi. Masalan, Almatida mahalliy politsiya xizmati fuqarolar bilan birgalikda patrullik qiladi [14].

Qozog'istonda mahalliy an'analar, xususan, "Aksakallar keçeshi" muhim rol o'ynaydi. Bu keçeshlar mahalliy muammolarni hal qilishda faol ishtirok etadi [15]. Lekin, fuqarolar ishtirokini yanada samarali qilish uchun qonunchilikni mukammallashtirish kerak.

Tojikistonda fuqarolar ishtiroki "Mahalla posbonlari" orqali amalga oshiriladi [16]. Mahalla tizimi Tojikiston jamiyatining muhim qismi bo'lib, xavfsizlik va tartibni saqlashda katta ahamiyatga ega. Masalan, Dushanbe va Xo'jandda mahalla faollari qonunbuzarliklar haqida xabar berib, politsiyaga yordam beradi [17].

Tojikistonda mahalla tizimining afzalligi – jamoalarning yuqori darajada uyushganligi. Lekin, zamonaviy texnologiyalar, masalan, videonazorat tizimlarining yetarli emasligi muammo hisoblanadi [18].

Qirg'izistonda "Dostuk jasaqlari" va mahalliy jamoat tashkilotlari fuqarolar ishtirokini ta'minlaydi [19]. 2020-yildagi siyosiy inqirozdan so'ng fuqarolarning xavfsizlik jarayonlaridagi faolligi oshdi. Bishkek va Oshda fuqarolar patrol guruhlarida ishtirok etadi [20].

Qirg'izistonda mahalliy jamoalarning faolligi yuqori, lekin moliyaviy resurslar va professional tayyorgarlik yetishmaydi. Qonunchilikni yanada mukammallashtirish fuqarolar ishtirokining samarasini oshirishi mumkin [21].

Yuqoridagi mamlakatlar tajribasini tahlil qilish quyidagi xulosalarga olib keldi: fuqarolar ishtiroki davlat tomonidan qat'iy nazorat qilinadi. bu tizim samarali, lekin fuqarolar tashabbusini cheklaydi;

siyosiy inqirozlar fuqarolar faolligini oshirdi, lekin moliyaviy va tashkiliy muammolar mavjud; mahalliy an'analarga va mahalla tizimi muhim rol o'ynaydi, lekin zamonaviy texnologiyalar yetishmaydi.

Umumiy jihatlar:

Fuqarolar ishtiroki xavfsizlikni ta'minlashda muhim;

Davlat organlari bilan hamkorlik samaradorlikni oshiradi.

Farqli jihatlar:

Rossiya va Belorussiyada davlat nazorati kuchli, Ukraina va Qirg'izistonda esa fuqarolar tashabbusi yuqori;

Qozog'iston va Tojikiston mahalliy an'analarga tayanadi.

Xulosa va takliflar

Xorijiy tajriba asosida O'zbekiston uchun quyidagi takliflar beriladi:

Qonunchilikni mukammallashtirish: Fuqarolar ishtirokining huquqiy asoslarini belgilash uchun maxsus qonun qabul qilish.

Mahalla tizimini kuchaytirish: Mahalla faollariga treninglar tashkil qilib, ularni xavfsizlik jarayonlariga jalb qilish.

Texnologiyalardan foydalanish: Videonazorat va elektron xabar berish tizimlarini joriy qilish.

Fuqarolarni rag'batlantirish: Xavfsizlikda ishtirok etgan fuqarolarga moddiy va ijtimoiy imtiyozlar berish.

Fuqarolar ishtiroki jamoat tartibini saqlashda muhim omildir. O'zbekiston xorijiy tajribani mahalliy sharoitlarga moslashtirib, xavfsiz va barqaror jamiyat qurishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), "Community Policing and Crime Prevention", 2020.
2. Smith, J., "Public Order and Safety: Global Perspectives", 2019.
3. European Institute for Crime Prevention and Control, "Crime Prevention Strategies", 2021.
4. Brown, T., "Citizen Participation in Public Safety", Journal of Security Studies, 2022.
5. Federalniy zakon RF "Ob uchastii grajdan v oxrane obshestvennogo poryadka", 2014.
6. Ministerstvo vnutrennix del RF, Otchet o deyatelnosti DND, 2023.
7. Programma "Bezopasniy gorod", Moskva, 2022.
8. Zakon Ukraini "O gromadskix formuvannyax z oxoroni gromadskogo poryadku", 2015.
9. Ukrainian Institute of Security Studies, "Civilian Involvement in Crisis Situations", 2022.
10. Programma "Susidska varta", Kiyev, 2021.
11. Ministerstvo vnutrennix del Belarusi, "Organizatsiya dobrovolnix drujin", 2020.
12. Human Rights Watch, "Belarus: Restrictions on Civil Society", 2021.
13. Zakon Respubliki Kazaxstan "O obshestvennix sovetax", 2016.
14. Ministerstvo vnutrennix del Kazaxstana, "Otchet o deyatelnosti MPS", 2023.
15. Kazakh Institute of Social Studies, "Role of Elders in Community Safety", 2022.
16. Zakon Respubliki Tadjikistan "O maxallinskix komitetax", 2018.
17. Tajikistan Ministry of Internal Affairs, "Community-Based Policing", 2022.
18. Asian Development Bank, "Technology in Public Safety: Central Asia", 2021.
19. Zakon Kirgizskoy Respubliki "O drujinnikax", 2017.
20. Kyrgyzstan Ministry of Internal Affairs, "Public Safety Initiatives", 2023.
21. Central Asian Bureau for Analytical Reporting, "Civil Society in Kyrgyzstan", 2022.